

„Utolsó kívánsága az akasztás előtt
 hogy fenntarthassa a szemüvegét.
 Amikor összerándult a teste
 és előrezökkent a halálba
 a fémkeretes könnyű üveg
 betonra hullott és megrepedt.”

ANDRÁS SÁNDOR: *Nagy Imre*

A novemberi hajnal szennyes volt, ijedt falevelek röpködtek az utakon, és jeges szél fújt át a városon. A Duna fölött néhány álmos sirály körözött, mit sem tudva arról, hogy a nagy folyam alattuk miket látott az utóbbi napokban. A víz pedig lassan sodorta fodraiban ezeket az emlékeket, s hallgatott, mint a bölcs öregek, akik már tudnak mindent, és csak bölintanak néha, mintha ezt mondanák: ez már csak így van.

Néhány hullámgyermekét a Kossuth tér felé indította el a Duna, hogy parthoz csapódva hirdessék a múltó idót; az idót, melyben ezekben a napokban összesűrűsödött az ideg és velő.

A Parlament épületében nagy volt a nyüzsgés: ajtócsapódások, papírzörgés, riadt mozgás mindenütt. Az elnök az asztalon matatott:

– Hová a nyavalyába tettem le a szemüvegemet?

Aztán felhagyott a kereséssel, s maga elé nézett:

– Istenem, mi lesz itt?

Sóhajtott, de tudta, most nincs idő a morfondírozásra, így újra a szemüvegkeresés műveletébe kezdett.

– Pedig előbb még a kezemben volt – mormolta maga elé –, anélkül nem tudom felolvasni.

Szemüveg nélkül csak foltokat látott, főképp ebben a félhomályban, így meg sem lepődött különösebben, hogy két árnyalak közeledett lassan felé.

– Segítenének megkeresni a szemüvegem? Valahova ide raktam az asztalra. Sietek, és nem találok.

– Az elnök úrhoz jöttünk, fontos üzenettel.

– Jó, jó, de így szemüveg nélkül nem is látom magukat, segítsenek már!

– Nem fontos a szemüveg. Nem fontos látni sem minket. Csak hallgasson meg – mondta a kackiás bajszú és hosszú hajú férfi; s az elnök igencsak meglepődött volna, ha a folt helyett a maga valójában látja őt – két és fél évszázados, fejedelmi viseletében. Társa, a vékony és ugyancsak bajszos fiatalember sem éppen az ötvenes évek divatja szerint volt felöltözve: dolmányos kabátkáját biztosan nem az Állami Áruházban készítették.

Hallgattak mindhárman egy darabig, mintha az elnök is megérezte volna, hogy nem ismerős munkatársai jöttek hozzá, s mintha azt is egy pillanatra belátta volna, hogy az üzenet sem egy egyszerű helyzetjelentés a hajnali eseményekről. De persze próbálta megőrizni hidegvérét:

– Kik maguk? – próbált határozottan és keményen nézni a két foltra.

– Azt hiszem, ismer minket. De ha megmondanánk a nevünket, úgysem hinné el, hogy valóban mi vagyunk. Tudja, az emberek azt hiszik, hogy csak az a víz, amibe bele lehet fulladni, csak az az erdő, amiben el lehet tévedni, és csak az a szemüveg, amivel jobban lehet látni – mondta a fiatalabbik. – Egykor mi is ezt hittük. Ma már tudjuk, hogy ez nincs így. A matériába vetett hitet megmosolyogjuk, hisz mindketten egy olyan valamiért áldoztuk mindenünket, ami szintén nem megfogható, nem lefesthető, nem anyag, de a posztónál érinthetőbb, a testnél fontosabb, sőt a szemnél is elsődlegesebb, mert anélkül élhetek, de van, ami nélkül nem. Ilyen például a szabadság.

– Pro libertate – sóhajtott az idősebb.

Az elnök hallgatott. „Talán a kialvatlanság. Talán az idegek furcsa játéka. Talán a halállal való játék, vagy mind-mind együtt, de ez így képtelenség, hogy itt állnak velem szemben... hogy itt vannak... nem, ez örültség.”

– Tréfálnak, ugye, az urak. Talán most nincs itt az ideje. Ízetlenség ilyen órákban bolondozni. Hagyjanak, mielőtt még ügyet csinállok ebből.

– Ne féljen, elnök úr – mondta a fiatalabbik. – Ne féljen tőlünk. Segíteni jötünk. Hitet adni, hogy érdemes. Meghalni is. Az egyetlen nemes küldetés, mit hazafi érezhet, hogy halni sem sok a haza szabadságáért. És küzdeni a végsőig. Harcolni a szent ügyek ellenségei ellen, nevezze őket az ördög Habsburgnak vagy orosznak, azaz most szovjetnek. És ezt nem öli meg Világos sem.

– Sem Szatmár – szólt közbe az idősebb.

Az elnök maga elé nézett. Újra az asztalon kezdett matatni.

– Hol van... a fene egye meg, hol van?

Majd hirtelen szembefordult az árnyakkal, és éles hangon szólt:

– Mit akarnak? Mi kell még?

– Kitartani – mondta a kackiás bajszú. – Azt tudja ön is, hogy árulók mindig voltak, olyanok, akik átálltak a labanc oldalára. A hazaárulás Isten előtt is súlyos vétek. Fakadjon gyávaságból, alattomból vagy érdekből, aki a hazáját elárulja, olyan, mintha az édesanyját bocsátaná alku tárgyává. Ilyenek most is vannak. Talán ideig-óráig övék a hatalom. De ez nem szabad, hogy érdekelje az igaz embert. Kitartani! És hinni! Én Istenben hittem. Mindig.

– Ne érdekelje az egyéni sors – vette át a szót a fiatal. – Tudom, hogy a család, a feleség visszatartó erő, hogy az ember az életét kockáztassa, de közben nagy tetteket vigyen végbe. Az igaz tett azonban igaz jutalommal jár. Nem a jelenben. A jelen jutalma a száműzetés vagy a halál. Lett légyen az utóbbi csatában vagy elhurcolva, de akár úgy is, hogy az embert fölakasztják, és jeltelen sírba kaparják, mint a rühös kóbor kutyát. Ez mind nem számít. Ami számít, az a jövő. A szerencsések, akiknek csak emlékezniük kell. És akik majd nem legyintenek a nevünkre!

– Tudja, a száműzetés borzalmas – vette át a szót az idősebb –, és talán mind-egy is, hogy a hely éppen Törökország, vagy, teszem azt, Románia. A haza utáni

sóvárgás borzalmas kín. A tudat, hogy nem tudom, odahaza mit hisznek felőlem az emberek, borzalmas kín. Arra gondolni, hogy miket terjesztenek ellenségeim odahaza, borzalmas kín. De tudni azt, hogy igaz ügyért igaz emberként harcoltam, végtelen nyugalom az élet végén. Tudni, hogy a főhajtás nekem is szól majd egy megtisztult és szabad magyarhonban, amiért küzdöttem, és haltam meg távol tőle, tudja, az az igazán nagy és végtelen nyugalom a halál előtt. És olyan kicsinnyé válik minden más, olyan jelentéktelen aprósággá.

– Pedig meghalni nem könnyű – veszi át a szót a fiatal. – Senkinek nem könnyű. Kapaszkodunk két kézzel a kenyérhez, a mámorító borhoz, kapaszkodunk a szerelemhez, az egyetlen dologhoz, ami még a szabadság mellett nagyon fontos. Kapaszkodunk belé, ölelni és csókolni akarunk mindörökké, vagy ha ez múlik, hát fájdalmak, betegségek közt, unt utakon bóklászva is élni akarunk. És ezért meghalni nem könnyű. Nem könnyű a korcsmárosnak, a koldusnak, de nem könnyű a királynak sem. A halál csak akkor könnyű, ha az utolsó percben átgondolt élet-époszunkat úgy olvashatjuk vissza, hogy nem kell a végén szégyenkezve pirulnunk a gyávaságunk miatt, ami nem engedte, hogy itt hagyjuk a zsíros kenyeret, a bort és a nőt.

– Tudják – szólalt halkan az elnök, s hangja kissé megremegett –, én nem vagyok szent. Nem vagyok hős. Kommunista vagyok. De nem olyan, mint ezek – az elnök valahova a távolba legyintett. – És humanista. Hiszek az emberben. Hiszek a szocializmusban, a szegényeket felkaroló eszmében, az emberek egyenlőségében. De nem vagyok szent. Nem vagyok hős. Én nem vágyom a megdicsőült keresztthalálra. De a Júdások, azt hiszem, már hozzák felém a katonákat. Nincs visszaút.

– Hősnek nem születünk – mondta az idősebb. – A helyzet és a helytállás tesz azzá. Mi mindhárman olyan korban éltünk, amikor lehetett hősnek és embernek maradni, és lehetett csúszómászó féregként megalkudni és behódolni. Hősnek csak az utókor nevezi az embert. Ezzel ne foglalkozzon.

– És az eszmével sem! – mondta a fiatalabbik. – Az eszme csak egy név. Zászlók alá állunk az életben, de hogy azon milyen név van, mindegy teljesen. A lényeg, hogy a sok jelszó közt ne vesszen el a haza szent ügye. Hogy az ember mindig tudja, hogy nem véletlenül született magyarnak. Hogy nem véletlenül maradt meg ez az ország. Bár a szívünk vérzik, hogy milyen kicsiny lett, s hogy megint idegen farkasok futnak szíve felé véres pófával, de van még, áll még, és ha így van, akkor, aki tehet, tegyen, aki kitarthat, tartson ki!

Kintről fegyverropogás törte meg a beszélgetést. A kackiás bajszú közelebb lépett az elnökhöz:

– Mindent tegyen meg, ami emberileg megtehető, hogy megvédje a hazáját! Sikoltsa világgá ezt a gyalázatot, kérjen segítséget, és amíg lehet, álljon a bástyán! Állítsa harcba csapatait! Ne alázkodjon meg, őrizze meg mindvégig a méltóságát! Akármilyen nyavalyás bíró elé kell majd egykoron lépnie tetteiért, tudja, hogy igaz ügyért áll ott az igaztalanok előtt. Krisztus sem hebegett-habogott Pilátus előtt. És vállalta a halált. Mert az igazi nagy bíró nem az, akit elénk küld patetikusan raccsolni egy hazug rendszer, hogy halálos ítéletünk hiteles legyen; az igazi bíró nem az, aki

tankokkal akar ítéletet mondatni, az igazi bíró az Isten. Vele kell majd elszámolnunk a végén. Istennel. A hazáért. És a szabadságért!

– A magyarok Istenével. Hogy nem voltunk rabok. Sehonnai bitang ember, ki most, ha kell, halni nem mer. A magyarok Istene elé is oda kell állni.

– Az Isten... Az Isten ... – rebegette az elnök.

Donáth tört be az ajtón:

– Gyere, itt az idő! Már itt vannak!

– Itt az idő, most vagy soha – suttogta maga elé az elnök.

– Imre, jól vagy? – szólta Donáth. – Mi van?

– Semmi, menjünk. Megkeresnéd a szemüvegemet? Az asztalon hagytam...

...A mikrofon előtt ülve megigazította szemüvegét, és a feliratot nézte az elnök.

„A Szabad Kossuth Rádió...” Az órájára nézett: 5 óra 20 perc. Nagyot sóhajtott, majd beolvasta az üzenetet:

„Itt Nagy Imre beszél, a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke. Ma hajnalban a szovjet csapatok támadást indítottak fővárosunk ellen, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a törvényes magyar demokratikus kormányt. Csapataink harcban állnak. A kormány a helyén van. Ezt közlöm az ország népével és a világ közvéleményével.”

Álmosan csordogált a Duna, egy csobbanásnyi időre megállt a sodrásban, és felnézett a városra, melyet a szovjet tankok, a világ látszólagos urai kitartóan bombáztak, mint akik biztosak benne, hogy az erő és az erőszak mindig és mindenfelélt győzedelmeskednek. Szomorúan indult további munkájára a Duna, mint a bölcs öregember, aki néha megáll a kapálásban, s az égre néz, és sóhajt: „ez már csak így van, Uram!”

(A mű a *Mai szívekben 1956 forradalma* című pályázatra érkezett.)